

STUDIUL COMPARAT AL FENOMENULUI DE HIAT ÎN LIMBILE ROMÂNĂ ȘI ENGLEZĂ

Natalia BANARU, *Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, Republica Moldova*

Rezumat: În limba engleză ca și în limba română, vocalele învecinate constituie o problemă complicată. Este vorba de calitatea și cantitatea elementelor fonice din componența hiatului. În timpul articulării, una din vocale își pierde caracterul silabic, fiind înglobată într-o singură silabă, cu o singură tensiune musculară împreună cu o altă vocală. Una din trăsăturile caracteristice asemănătoare limbii române vorbite și limbii engleze vorbite, prin care acestea diferă de limba literară, este caracterul instabil al vocalelor și al grupurilor vocalice. Tendința larg răspândită este de a evita hiatul prin introducerea unui element de sprijin între cele două vocale alăturate. În anumite situații, elementul de sprijin intervocalic este nu numai justificat, ci și inevitabil. Articolul dat este un studiu de sinteză a condițiilor ce favorizează fenomenul neutralizării elementelor fonice, a cauzelor devocalizării și a modalităților de evitare a hiatului.

Cuvinte-cheie: *hiat, grupuri vocalice, diftong, eliziune, reducere, vocale adiacente, element de sprijin, element fonic.*

Abstract: The sequences of adjacent vowels in English like in Romanian language evoke a complex problem, that views the quantity and the quality of the phonic elements the hiatus consists of. During the process of articulation, one of the vowels loses its syllabic character, being included into a single syllable, with a single muscular tension together with another vowel. One of the features common to Romanian and English spoken languages through which these two differ from the literary language is the unsteady character of the vowels and the vocalic groups. There is a wide spread tendency to avoid the hiatus through the introduction of a supporting element between those two adjacent vowels. In some situations, the supporting element is not only justified but also inevitable. The given article is a synthesized study of the conditions that favour the phenomenon of the phonic elements' neutralization, the causes of devocalization, and the ways of hiatus avoidance.

Keywords: *hiatus, vowel sequences, diphthong, elision, reduction, adjacent vowels, supporting element, phonic element.*

Până în prezent nu este clară argumentarea teoretică a existenței și a funcționării vocalelor în hiat, nu sînt cunoscute formele de existență ale hiaturilor și anume: tipurile de hiat, grupurile de vocale și numărul lor, comportamentul lor în actul vorbirii; se mențin ca entități fonice integrale, stabile, silabice sau se reduc, diftongîndu-se, monoftongîndu-se prin contracție, eliziune, reducere etc., apare sau nu devocalizarea. Exprimîndu-ne altfel, a lipsit un studiu bazat pe o analiză completă (articulatorie, acustică și perceptivă) a acestor entități fonice în limba engleză.

Cercetătorul G. Gogin a determinat că în limba română literară contemporană (LRLC) există grupuri vocalice care formează hiat binar, ternar, cvadrinar, cvintinar. Fiecare tip de hiat alcătuiește cîte un sistem bine conturat. G. Gogin susține că în LRLC vocalele hiaturilor se află în sisteme și nu în structuri fonice ocazionale. Existența hiaturilor în structuri sistemice constituie o legitate fundamentală a vocalismului LRLC și formează un tot unitar [Gogin 2004: 22].

Studiul fonetistului G. Gogin determină că vocalele din componența hiatului binar-cvintinar se află în opoziție cu sunetele din structurile: vocală – diftong; diftong – vocală; diftong – două vocale; două vocale – diftong; vocală – triftong; triftong – vocală; vocală – doi diftongi; doi diftongi – vocală. Numărul imens de elemente fonice (4200 de grupuri), de asemenea, alcătuiește 42 de sisteme (microsisteme) în limba română [Gogin 2004: 23]. Studiul dat stimulează studierea vocalismului și problemele vocalelor învecinate apărute în sistemul limbii engleze.

Hiatul își are rădăcinile în latina populară și în alte limbi romanice (italiană, franceză, portugheză ș.a.). Unele grupuri de hiat au apărut pe parcursul evoluției istorice a sistemului consonantic în latina vulgară, care mai apoi s-a menținut în unele limbi pe cînd în altele au dispărut.

George Gogin face o trecere în revistă a hiatului binar care a evoluat sau care a venit prin împru-muturi din alte limbi.

<i>română</i>	<i>franceză</i>	<i>latină</i>	<i>engleză</i>
conștiință	conscientia	consiensia	conscientious
memorie	memoria	memoriam	memorial
geometrie	géométrique	geometria	geometry
duel	duel	duelum	duel
asiduū	assiduū	assiduū	assiduous
continuu	continuer	continuare	continuous

Foarte multe hiaturi apar odată cu împrumuturile din alte limbi, cele mai multe fiind din franceză.

<i>romană</i>	<i>franceză</i>	<i>engleză</i>
reincarnație	réincarnation	reincarnation
preeminent	prééminent	preeminent
preexistență	préexistence	preexistent
agreabil	agréable	agreeable
aortă	aorta	aorta
coincidență	coïncidence	coincidence
coexistență	coexistence	coexistence

Referitor la problema prezenței și dispariției hiatului în limba latină și în latina populară, prof. Maria Manoliu menționează: „Fenomenul este mai frecvent când vocala medie apare în hiat, fiindcă tendința de evitare a hiatului determină structura, consonantizarea, și în cele din urmă închiderea unei dintre vocale. Reducerea hiatului devine un fenomen regulat începând cu secolul I e. n.” [Gogin 2004: 15].

La nivelul normei literare există două sisteme de pronunție aprobate în lingvistică pentru anumite situații concrete: vocale în hiat și diftongi. Prin urmare, vorbitorul limbii este purtătorul acestor două sisteme, pe care trebuie să le utilizeze corect, pentru fiecare caz în parte. Unii din diftongii englezi centrali au corespondentul lor – grupul vocalic în hiat binar care nu este marcat printr-un semn grafic, ceea ce creează o mare dificultate pentru cititor. Fonetistii A. C. Gimson, D. Jones, V. A. Vassilyev, T. Makarenko, analizând diftongii limbii engleze, susțin că cei centrali [iə; eə; uə] nu au întotdeauna statut de diftongi, ci se mai întîlnesc și în calitate de hiat. Remarcabilul fonetist Daniel Jones accentuează: consecutivitatea [i+ə] nu totdeauna constituie diftongul descendent cu accentul pe primul element. În silabele neaccentuate nucleul [i] poate fi mai slab din cele două componente, fiind echivalent cu semivocala [j]: *period*, *serious* [ˈpiəriəd], [ˈsiəriəs]. [Gimson 1991: 142]

În engleza contemporană fonemului [j] îi corespunde grafemul y; în cazul când y este la început de silabă putem fi martorii fenomenului de hiat vocalic ca în următoarele exemple: *be-yond* [biˈjɒnd]; *law-yer* [ˈlɔːjə]; *pica-yune* [pikəˈjuːn]. Fonemului [j] îi mai corespunde grafemul i la începutul silabelor neaccentuate în poziția prefixală de obicei după consoană așa cum ar fi: *India* [ˈɪndj-ə]; *obvi-ous* [ˈbʌvj-əs]; *obedi-ence* [ouˈbiːdj-əns]; *leni-ent* [ˈliːnj-ənt]; *medi-al* [ˈmiːdj-əl]; *famili-ar* [fəˈmɪlj-ə]; *brilli-ance* [brɪlj-əns]; *brilli-ant* [ˈbrɪlj-ənt]. Cuvintele de tipul: *bluer* [ˈblu(:)ə]; *truer* [ˈtru(:)ə] pot fi descompuse din punct de vedere morfologic și formînd consecutivitatea [u:+ə]; [u:] = u din rădăcina cuvîntului și [ə] = sufixul er. Diftongul [ɔi], redat ortografic prin îmbinarea de grafeme oy, poate forma un hiat cu ajutorul sufixelor cum ar fi: *enjoy-ing* [ɪnˈdʒɔi-ɪŋ]; *joy-ous* [ˈdʒɔi-əs]; *employ-ee* [emplɔiˈi:], precum și în mijlocul cuvîntului, în câteva cuvinte împrumutate, cum ar fi: *voy-age* [ˈvɔi-idʒ]; *loy-al* [ˈlɔi-əl].

În limba engleză nu numai unii diftongi centrali pot avea corespondentul lor – grupul vocalic în hiat care creează o mare dificultate pentru cititor, ci și alte continuități vocalice, așa precum ar fi triftongul [aiə] poate fi descompus din punct de vedere morfologic și forma un hiat vocalic, spre exemplu: *ti-er* [ˈtai-ə]; *high-er* [ˈhai-ə]; *fri-able* [ˈfrai-əbl]; *li-ar* [ˈlai-ə]. În ortografie sunetul [ai] putînd fi reprezentat atît prin grafemul **i**, cît și grafemele **igh**. În cuvintele *newer* [nˈjuː ə]; *sewer* [sjuə] îmbinarea de sunete [juə] de asemenea poate fi descompusă din punct de vedere morfologic formînd consecutivitatea de sunete [ju+ə].

În cazuri asemănătoare, adică din punct de vedere morfologic, și triftongul [auə] poate forma consecutivități de vocale. Triftongul [auə] este redat ortografic prin combinarea de grafeme ow și ough și în cazuri de descompunere morfologică poate fi împărțit în consecutivitatea sunetelor [au+ə] ca în cuvintele: *plow-er* [ˈplau-ə]; *plough-er* [ˈplau-ə]; *cow-ard* [kau-əd].

Esența principiului morfologic în ortografia limbii engleze constă în faptul că oricare ar fi morfemul (prefix, rădăcină, sufix), în scrierea cuvintelor sau a formelor înrudite, întotdeauna se păstrează modelul grafic unic, cu toate că morfemul sonor poate fi diferit.

Hiatul ca o continuitate de vocale adiacente este un fenomen des întâlnit în limbile română, franceză, spaniolă, engleză etc. Unele din aceste limbi previn apariția hiatului, altele îl soluționează din punct de vedere fonologic, utilizând metode precum ar fi: omiterea unei vocale din cadrul hiatului, diftongarea lui sau introducerea unei consoane de legătură între vocalele hiatului. Referitor la limba engleză, hiatul este un fenomen des întâlnit, dar rar analizat și discutat. Hiatul este pur și simplu evitat.

Despre problema în discuție prof. F. Ciobanu și L. Sfirlea afirmă următoarele: „Hiatul, adică articularea consecutivă a două vocale care aparțin unor silabe diferite, constituie o dificultate pentru majoritatea vorbitorilor limbii române. Tendința larg răspândită este de a evita hiatul prin introducerea unui element de sprijin între cele două vocale alăturate. În anumite situații, elementul de sprijin intervocalic este nu numai justificat, ci și inevitabil” [Gogin 2004: 5]. Aceeași tendință este observată și în limba engleză la pronunțarea hiatului binar (V+V), unde trecerea de la prima la a doua vocală este efectuată prin intermediul introducerii:

- a) sunetului [w] dacă vocala este posterioară sau rotunjită, ex. *Go inside* [gou(w)insaid];
- b) sunetului [j] în vocale nerotunjite și anterioare ex: *jelly and ice-cream* [dʒɛli (j)ənaɪskri:m];
- c) sunetului [r] ca după așa sunete ca [ə; ɔ; a:] ex: *far away* [fa:(r) ə weɪ], *more apples* [mɔ:(r) æplz];

În diftongul central [uə] corpul limbii execută o mișcare de trecere de la vocala [u] în direcția vocalei centrale [ə], concomitent cu nerotunjirea buzelor de la [u] la [ə] când diftongul apare în silabe închise. În același mod ca și consecutivitatea vocalelor [i] + [ə], cea a vocalelor [u] + [ə] poate forma un diftong ascendent. În silabe neaccentuate este evidențiat elementul doi al acestei continuități, primul element fiind slab pronunțat, practic [w] sau [ju] ex: *vacuum* [ˈvækju əm], *rescuer* [ˈreskjue], *equalize* [ˈi:kwəlaɪz], *equanimity* [i:kwəˈnɪmɪti].

Foneticianul englez A. C. Gimson susține că glisările diftongilor [ˈei, ˈai, ˈau, ˈɔi, ˈou (əu)] sînt descendente – cu durată și accent pe primul element, și reduși – limba face o mișcare redusă între două vocale apropiate; trei din acești diftongi [ˈai, ˈau, ˈɔi] cer o mișcare mai extinsă a limbii. Toți acești diftongi pot fi urmați de [ə] (1) fiind ca o parte inseparabilă a cuvîntului sau (2) ca un sufix morfem adăugat la rădăcina cuvîntului (Gimson 1991:139). (1) *fire, society, tower* [faɪə; s əˈsaɪəti; tauə], (2) *player, greyer, drier, employer* [pleɪə; greɪə; draɪə; ɪmˈplɔɪə].

În acest caz, al treilea element vocalic [ə] în vorbirea lentă este adăugat la cele două elemente ale diftongului, dar există tendința rapidității vorbirii unde se reduce al doilea element al diftongului ([i] sau [u]), în special cînd [ə] nu este un morfem separabil.

Este știut că noile norme ortografice și ortoepice ale LRLC, dicționarele explicative, dicționarele bilingve și gramaticile normative au contribuit și continuă să contribuie la perfecționarea limbii literare, canonizînd multe probleme dificile ale procesului de dezvoltare, printre care și rostirea vocalelor în hiat. Sînt însă multe cauze care complică respectarea principiului „vocale în hiat – diftong”. Vom enumera cîteva:

Contextul poetic: poeziile (din motive de măsură în rostirea versificată și din motive de armonie în proza artistică) reduc un component din cadrul hiatului.

De observat că procedeele scriitoricești justifică se referă la un context poetic concret, însă nu la micro sistemele grupurilor vocalice. La purtătorii limbii (la scriitori, profesori, ingineri, tehnicieni, actori, medici ș. a.) apare tendința de a confunda vocalele în hiat cu diftongii. Astfel, urmează fluctuații în raport cu constantele normei. A se compara: (*nu a lucrat – n-a lucrat*); (*și a zis – ș'a zis*); (*e o fată – i-o fată*); (*cu o mamă – c'o mamă*); (*și e acolo – și-i acolo*); (*nu e aici – nu-i aici*); (*și e o autogară – și-i o autogară*). Deci, în acest caz, raportul „rostire în hiat – rostire diftongat” este încălcat în mod flagrant.

2. Poziția slabă față de accent. Grupurile vocalice, fiind în poziții inițială și finală (îndeosebi), de regulă, sînt emise printr-o articulație glisantă cu direcție spre descreșterea treptată a tensiunii musculare a organelor articulatorii de la vocale semideschise – spre sunete închise (*o soție – u soții*); (*o direcție – u direcții*); (*și e bun – și-i bun*); (*și e acesta? – și-i acesta?*); (*nu e o atitudine rea? – nu-i o atitudine rea?*); (*că e o autoapreciere greșită – că i-o autoapreciere greșită*). Vorbitorul, rostind cu un tempou accelerat frazele, enunțurile, diftonghează, reduce segmente din cadrul grupurilor vocalice, excluzînd hiaturile.

3. Lipsa grafemului pentru diftongi este o altă cauză, care contribuie la devocalizarea grupurilor vocalice. În această situație elevul, studentul, profesorul nu are la dispoziție litera concretă care ar întruhipa sunetul concret.

4. Microsistemele hiaturilor atât de numeroase și de frecvente în LRLC nu sînt predate în școala medie, licee și în cea superioară.

5. O altă cauză a devocalizării grupurilor vocalice este existența în sistemul LRLC a diftongilor. Fiecare diftong are corespondentul său – grupul vocalic în hiat binar care nu este marcat printr-un semn grafic, ceea ce creează o mare dificultate pentru cititor.

George Gogin analizînd investigațiile lingvistice din fonetica generală articulatorie (fiziologică), acustică și perceptivă, a constatat că din punctul de vedere al exprimării, vocalele în hiat fac parte din problemele majore ale foneticii experimentale.

La analiza textelor literare (de proză și poezie clasică și contemporană), care au alcătuit materialul faptic de limbă, George Gogin constată că vocalele în hiat au un comportament variat în limba română, unele vocale din cadrul hiaturilor tind spre devocalizare, pe cînd în limba română vorbită acest fenomen este foarte frecvent. Drept consecință a acestui proces înfățișarea fonetică a cuvîntului și a frazei este denaturată, ceea ce ne dă un imbold de a cerceta și analiza exemple din limba engleză literară, cît și din limba engleză vorbită pentru a stabili comportarea hiaturilor din această limbă.

O altă problemă mult discutată în cercetările foneticii acustice este efortul articulatoriu. La emiterea vocalelor din componența hiaturilor aparatul fonator funcționează sub diferite grade de tensiune articulatorie. De regulă, sunetele accentuate sînt emise printr-un efort maxim al tensiunii organelor articulatorii, iar cele neaccentuate se produc printr-un efort minim. Concluzionăm că vocalele hiaturilor limbii române literare sînt emise prin 2 feluri de eforturi articulatorii: maxim și minim, care corespund normelor limbii române literare. În limba română vorbită contrastul pe planul efortului maxim și minim este prea vădit: componentele hiaturilor reduse sau diftongate de fapt sînt emise printr-un efort minim, iar cele nondiftongate, nonreduse sînt produse printr-un efort articulatoriu maxim.

Rostirea incorectă, greșită îl sustrage pe interlocutor de la receptarea conținutului celor audiate, îl fac să-și concentreze atenția asupra laturii externe, sonore a limbii. Pronunțarea corectă se formează încă în perioada școlară, cînd învățătorul demonstrează modele de rostire, corespunzătoare etalonului normei limbii literare. În această perioadă este absolut necesar să se pună bazele stereotipului dinamic al articulației corecte a fiecărui sunet vocalic și consonantic, a fiecărui diftong și triftong, a grupurilor vocalice și a celor consonantice, a accentuării normative.

Bibliografie:

1. Chițoran, D., *English Phonetics and Phonology*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
2. Chițoran, D., Parlog H., *Ghid de pronunție a limbii engleze*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
3. Dickushina, O. J., *English Phonetics*, Moscow, Leningrad, Prosveshchenye, 1965.
4. Gimson, A. C., *An Introduction to the Pronunciation of English*, London, New-York, A division of Hodder & Stoughton, 1991.
5. Gogălniceanu, C., *The English Phonetics and Phonology*, Iași, Chemarea, 1993.
6. Gogin, G., *Problema devocalizării hiaturilor în limba română*, Chișinău, Tipografia U.P.S. „Ion Creangă”, 2004.
7. Makarenko, T., *Contemporary English Phonetics*, Cluj, Studium, 1998.
8. O'Connor, J. D., *Better English Pronunciation*, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.
9. Vassilyev, V. A., *English Phonetics. A Theoretical Course*, Moscow, Higher School Publishing House, 1970.